

5 Flenmo – Hökärr (D 32)

ODLINGSLANDSKAP MED BYAR OCH GÅRDAR, FORNLÄMNINGSMILJÖ

Område som koloniserades under äldre stenålder utmed Litorinahavets kust och som sedan återkoloniserades under medeltid. För 5 000 år sedan var området från Flenmon till Hökärr den södra kanten av ett fastlandsområde. I söder låg Litornahavet och en rik skärgård. Mötet mellan fastland och skärgård var attraktivt och drog till sig många bosättningar. I området har det hittats många yxor som visar på boplatser under såväl äldre som yngre stenålder. Yxfynd har gjorts vid Flenmo, Högtorp, Brofors-Lövsta, Baggetorp-Stavtorp och Heby. Vid Baggetorp finns en fyndrik boplatz med vallar med avslag av skiffer, bergart och stora mängder kvarts. Vid Rökärr finns en boplatz som hör till Vråkulturen, cirka 3 000 f.Kr.

Under bronsålder tycks området hamna i periferin för att åter befolkas under järnålder. Vid Flenmon och Mälby finns några små gravfält med stensättningar och högar. Vid Herrgölet finns en fornborg. Dessutom har det gjorts två ovanliga fynd i området. Vid Baggetorp har det hittats en stockbåt och det berättas att det ska ha funnits flera. I sjön Filaren hittades ett trähjul år 1933 i samband med dikesgrävning. Trähjulet som

kallas "Mellösahjulet" i forskarvärlden, hade nav och ekrar och har daterats till 500 e.Kr., ungefär samma tid som fornborgen. Fyndet visar att man rört sig i trakten vid denna tid. Eller så visar fyndet på offerplats i sjön Filaren, förhistoriska offerplatser låg ofta i sjöar.

Området ligger i södra kanten av Mälarmården och är kuperat med höga berg och trånga sprickdalar som odlats upp under historisk tid. Ortnamnen slutar på -mo och -torp vilket tyder på en medeltida kolonisation. Odlingslandskapet är småbrutet med ålderdomliga drag. Hagmarkerna betas och många klassas som värdefull naturbetesmark med spår av äldre jordbruksverksamhet i form av odlingsterrasser, diken, och odlingsrösen.

I områdets två större dalgångar ligger byar och gårdar som binds samman av ett ålderdomligt vägnät som slingrar sig fram utmed dalgångarnas kanter. Vägnätet går tillbaks till medeltid då områdets gårdar etablerades. Bebyggelsen domineras av några byar och främst små gårdar med bebyggelse från 1700-talet och framåt som speglar sörmländsk byggnadstradition. I öster ligger

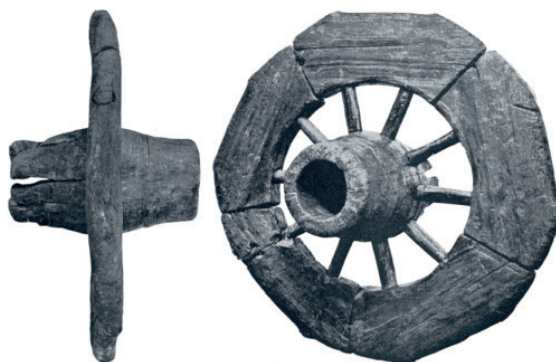

Heby gulmålade mangårdsbyggnad ligger på en höjd invid sjön.

Vid Forstorp finns en ålderdomlig tvillingstuga.

Flenmon, en by om ursprungligen elva gårdar med mer än 60 hus på bytomten som täcker en höjd omgiven av öppet landskap. Efter de utflyttningar som följde på laga skiftet på 1860-talet finns det idag kvar ett 20-tal hus som gör att den täta bykaraktären alltjämt är bevarad. Flera av husen är timrade, försedda med panel och visar på äldre byggnadstraditioner. Mälbyvartidigare prästgård och är idag ett fint exempel på en äldre prästgårdsbyggnad uppförd 1856. I övrigt märks en ovanlig tvillingstuga vid Forstorp, huset uppfördes för två hushåll.

Mellösahjulet, Sveriges äldsta trähjul från 500 e.Kr. är ett unikt fynd, som visar att det fanns vagnar vid denna tid.

VIKTIGA VÄRDEBÄRARE

- Fornlämningar som boplatser från äldre och yngre stenålder, fornborgen Herrgöls skans.
- Fyndplatser för stenyxor.
- Fyndplats för trähjul från 500-talet vid sjön Filaren.
- Torp- och mo-namn med medeltida ursprung som visar på medeltida kolonisation.
- Ålderdomliga, terränganpassade grusvägar i ett finmaskigt nät som binder samman bebyggelsen.
- Småbrutet odlingslandskap med hävdad hagmark.
- Småskalig bebyggelse som är placerad i sluttningar och på avsatser i terrängen invid skogskanten. Bebyggelsen är väl inpassad i landskapet och domineras av byggnader från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal, ofta i faluröd färg.
- Enskilda byggnader med stora kulturhistoriska värden som Flenmons by, Forstorps tvillingstuga, Mälby prästgård.

ATT TÄNKA PÅ

- Området är riksintresse för kulturmiljövården.
- Fornlämningsmiljöerna är skyddade enligt KML.
- Det småbrutna odlingslandskapet med betade hagmarker ska brukas så att dalgångarnas öppna karaktär består.
- Landskapsbilden ska skyddas.
- De terränganpassade vägarna bör behålla sin slingrande karaktär med grusbeläggning och kurvor.
- Bebyggelsens placering i landskapet, skala samt materialval och färgsättning ska vara utgångspunkt vid eventuella tillbyggnationer och nybyggnationer.

Smedjan vid Hytternäs har ett typiskt läge på avstånd från bebyggelsen.

I den östra delen av området ligger Hytternäs och Heby vid sjön Heen och ytterligare några kilometer norrut ligger Rökärrs by. Heby boningshus ligger tätt inpå sjön och har ljusgul panel med vitmålade snickerier. Vid Hytternäs finns en stor mangårdsbyggnad och några äldre timmerbyggnader samt moderna djurstallar. Nära sjön ligger en välbevarad, faluröd timrad smedja med tjärade dörrar. Boningshuset i Rökärr är från 1864 i falurött timmer. Ekonomibyggnaderna är av samma utförande och omfattar bland annat brygghus, en bod från 1741 och en smedja. Byn bestod ursprungligen av fyra gårdar varav två flyttades ut vid laga skiftet.

På flera platser har det funnits verksamheter som nyttjat vattendragen som kraftkälla. Vid Flenmo fanns kvarn och såg och vid Brofors ligger den timrade kvarnbyggnaden kvar invid vägen. Vid Heby finns husgrunderna kvar efter kvarn och såg samt en dammvall. Utmed Rökärrsfallen fanns i slutet av 1800-/1900-talet en benstamp, färgeri, vadmalstamp och kvarn.

I de uppodlade, mjukt kuperade dalgångarna ligger flera mindre gårdar. Boningshusen är från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Flera har verandor och frontespis, många är panelade och målade faluröda eller i ljusa oljefärger. Gårdsmiljöerna domineras ofta av stora rödfärgade ekonomibyggnader.

I området har det även funnits ett stort antal torp och backstugor, varav många finns kvar. Mälbys prästgårdstorp, Eriksberg, är ett exempel på ett välbevarat torp.

Vid Hytternäs är boningshusen traditionellt utformade med faluröd fasad och vita snickerier.

På Mälbys mark ligger Eriksbergs prästgårdstorp kvar i den betade hagmarken, i kanten av skogen.